

KRONIKA

1962 m. vasario 1–3 d. d. Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko v. universiteto rusų kalbos katedra suorganizavo dialektologinę konferenciją, kurioje buvo svarstomi Pabaltijo respublikose esančių rusų tarmių nagrinėjimo klausimai.

Konferencijos darbe dalyvavo mūsų respublikos aukštųjų mokyklų, Rygos, Tartu universitetų ir Daugpilio pedagoginio instituto dėstytojai bei studentai, svečiai iš TSRS MA Rusų kalbos instituto, Minsko ir Jerevano universitetų.

Konferencijos metu buvo perskaityti tyrinėjamų tarmių leksikos klausimais šie pranešimai: V. Nemčenko (Vilnius) „Lietuvos rusų senbuvų tarmių leksika lyginant su kitų rusų tarmių leksika“, A. Sinica (Daugpilis) „Leksika, charakterizuojanti žmogų, Latvijos TSR Preilių rajono rusų senbuvų tarmėje“. Istoriniai šaltiniai ir čia gyvenančių žmonių dialektų ypatybės liudija, kad rusų tautybės gyventojai į Pabaltijo šalių teritoriją yra atvykę iš Pskovo ir Novgorodo sričių maždaug XVII a. gale ar XVIII a. pradžioje.

Doc. V. Kostelnickis (Vilnius) plačiai kalbėjo apie darbo metodus, tiriant pasyviąją tarmių leksiką („Apie pasyvios leksikos tyrinėjimą“), pabrėžė šio darbo metodo reikšmę ir reikalingumą.

Nepamiršti ir toponimikos klausimai. Įdomų pranešimą paskaitė L. Altin (Tartu) „Pyrisare salos toponimika“.

Antras konferencijoje nagrinėtas klausimas – tai Pabaltijo rusų tarmių sintaksės ypatybės. M. Semionova (Ryga) savo pranešime „Veiksmažodžio *juoktis* valdymas Latvijos rusų tarmėse“ nurodė bendrą slavų ir baltų kalbų bruožą šio veiksmažodžio vartojime su prielinksniu „c“. Pranešime „Beasmenių sakinių tipai Zarasų rajono rusų tarmėse“ O. Šulienė (Vilnius) konstatavo, kad beasmenės konstrukcijos čia įvairesnės, negu dabartinėje rusų literatūrinėje kalboje. Pažymėtina, kad ši ypatybė būdinga ir kai kurioms rusų šiaurės ir vidurio tarmėms RTFSR teritorijoje, o taip pat lietuvių bei lenkų kalboms ir jų tarmėms.

M. Novgorodovas (Daugpilis) kalbėjo apie kai kurias sudėtinių sakinių ypatybes Latgalijos tarmėse.

Trečia konferencijos dalis buvo skirta specifiniams izoliuotų tarmių tyrimo klausimams. Pranešimą „Izoliuotų tarmių tyrinėjimo metodika (remiantis lietuvių tarmėmis Baltarusijos TSR ir rusų tarmėmis Lietuvos TSR)“ skaitė M. Sivickienė (Vilnius).

Trys pranešimai (J. Paršuta [Ryga] „Dalyvių su *-szy*, *-wsz*, *-wszy* vartojimas tariniu Vilianų rajono [Latvijos TSR] lenkų tarmėje“, G. Rakitskis [Vilnius] „Lenkų tarmė Lietuvoje“, V. Vereničius [Minskas] „Lenkų *mozūrų* tarmė Baltarusijoje“) nagrinėjo lenkų tarmes, kurios yra lietuvių, latvių arba baltarusių kalbų apsupime.

S. Tošjanas pranešime „Rusų tarmės Armenijoje“ nušvietė tikslus, kuriuos sau stato betyrinėją tarmes Užkaukazės dialektologai.

T. Murnikova (Tartu) papasakojo apie darbą, sudarant Estijos TSR gyvenančių rusų tarmių žodyną.

Visi skaityti pranešimai įteikti spaudai.

Konferencija išrinko specialią komisiją, kuri koordinuos rusų tarmių tyrinėjimo darbą Pabaltijo respublikose.

* *

1962 m. kovo 22 d. VVU Istorijos ir filologijos fakulteto Mokslinėje taryboje Veržbovskis Aleksandras, Afanaso s., apgynė filologijos mokslų kandidato laipsnio disertaciją tema „Baltarusių-lietuvių kalbų leksikos ryšiai“.

Darbo vadovas – LTSR MA akademikas filol. m. dr. prof. B. Larinas. Oficialieji oponentai: doc. V. Toporovas, doc. V. Mažiulis, doc. R. Mironas, filol. m. kand. A. Antonovičius.

Taryba gavo Minsko Valstybinio Svetimų kalbų pedagoginio instituto bendrosios kalbotyros ir literatūros katedros, Gardino pedagoginio instituto rusų ir baltarusių kalbų katedros, Ukrainos TSR MA A. A. Potebnios vardo Kalbotyros instituto mokslinių darbuotojų teigiamus atsiliepimus.

A. Veržbovskio disertacija po K. Būgos darbų tai pirmasis sėkmingas bandymas naujai apibendrinti lietuvių-baltarusių kalbų ryšius.

Disertacija parašyta baltarusių kalba ir turi 952 mašinraščio puslapius. Ji susideda iš pratarinės, įvado prie etimologinio baltizmų žodyno, paties etimologinio žodyno, skyriaus, kuriame nagrinėjami lituanizmai, pasitaikantieji Lietuvoje vartojamose slavų kalbose, baigiamosios dalies, kur nagrinėjama baltizmų tyrinėjimo metodologija, kriterijai, ir bibliografinės dalies, kur nurodyta 179 šaltiniai. Pridėti trys žemėlapiai, nurodantieji archeologinių paminklų išsidėstymą Rytų Lietuvoje ir Baltarusijoje.

Disertantas atliko milžinišką darbą, rinkdamas medžiagą, tyrinėdamas sunaikiai prieinamus ar net unikalius rankraščius. Didžioji dalis leksinės medžiagos paimta iš K. Jablonskio knygos „Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje“ (I d., Kaunas, 1941). Etimologinis baltų skolinių baltarusių kalboje žodynas turi didelę vertę sudarant pilną baltarusių kalbos etimologinį žodyną. V. Veržbovski, atskleidė daug įdomių skolinių iš lietuvių kalbos į baltarusių kalbą, kaip дорж (daržas), довба (dauba), курпы (kurpės), шлойт (šlaitas) ir kt.

Oficialieji oponentai nurodė disertacijos trūkumus: disertacija per daug išplėsta (nurašyti ištisi K. Jablonskio knygos skyriai), disertantas neatskyrė baltarusiškų lituanizmų nuo nebaltarusiškų, t. y. nuo lietuviškų žodžių. Pasigendama tam tikro fonetinio skolinių nagrinėjimo apibendrinimo. Daug kur padaryti skubūs apibendrinimai ir išvados. Autorius, minėdamas įvairius veikalus, parašytus užsienio kalbomis, nurodo kai kuriuos jų pavadinimus vien tiktai baltarusių kalbas tartum jie būtų baltarusiškai parašyti. To neturėtų būti.

Nežiūrint visų trūkumų, teigiamos didžiulio darbo pusės disertaciją daro vertingą lietuvių-baltarusių kalbotyrai.

Disertacijos tema yra išspausdinti keli straipsniai¹.

¹ Žr. Becuį AH BCCP, t.² II, 1959; t. III, 1960; Lietuvių kalbotyros klausimai, t. III, Vilnius, 1960.

1962 m. balandžio 11–13 d. d. vyko penkioliktoji VVU studentų mokslinė konferencija.

Kalbos mokslų sekcijoje buvo perskaityti šie pranešimai: „Koreliatyviosios dabartinės lietuvių kalbos priebalsinių fonemų junginių eilės“ (V k. stud. A. Pupkis; moksl. vad. filol. m. kand. J. Kazlauskas), „Lietuvių kalbos perteklius“ (IV k. stud. P. Vaitkevičius; moksl. vad. filol. m. kand. J. Kazlauskas), „Pirmasis lietuvių kalbos sinonimų žodynas“ (III k. stud. G. Varnaitė; moksl. vad. filol. m. kand. V. Urbutis), „Kai kurios stiliaus klaidos mokinių rašiniuose ir jų klasifikavimas“ (neakivaizdinio skyr. VI k. stud. H. Aramavičius; moksl. vad. doc. J. Pikčilingis), „Žemaičių tarmių nekirčiuoto žodžio galo trumpėjimas ir jo chronologija“ (V k. stud. A. Girdenis; moksl. vad. filol. m. kand. J. Kazlauskas), „*iš-*, *ė-* ir *i-* kamienių daiktavardžių mišimas kai kuriose žemaičių tarmėse“ (V k. stud. A. Rosinas; moksl. vad. filol. m. kand. J. Kazlauskas), „Pastovių veiksmažodinių junginių ir veiksmažodžių semantiniai santykiai“ (III k. stud. Z. Kolesova ir D. Bilkytė; moksl. vad. filol. m. kand. E. Golubeva), „Frazeologinių vienetų dviguba sinonimija dabartinėje rusų kalboje“ (V k. stud. A. Morozovas; moksl. vad. filol. m. kand. E. Golubeva), „Žodžių daryba rusų tarmė (Zarasų raj.)“ (V k. stud. T. Nikitina; moksl. vad. doc. V. Kostelnickis), „Žodžio „ateitis“ istorija“ (II k. stud. J. Trinkūnas; moksl. vad. doc. J. Palionis), „Žodžio „liemenė“ sinonimai ir jų etimologija“ (III k. stud. A. Rybelis; moksl. vad. filol. m. kand. V. Urbutis), „Žodžio „teismas“ istorija“ (II k. stud. L. Kašėtaite; moksl. vad. doc. J. Palionis), „Prancūzų kalbos tikrinių vardų transliteracija į lietuvių kalbą“ (V k. stud. R. Navickaitė; moksl. vad. vyr. dėst. R. Ramunienė), „Lietuvių kalbos sakinio sintezė rusiškai-lietuviškam algoritmui“ (V k. stud. L. Vinciūnaitė; moksl. vad. filol. m. kand. M. Zakarjan).

Kalbos mokslų sekcijos žiuri komisija I-ją vietą skyrė A. Girdeniui ir A. Rybeliui, II-ją – L. Vinciūnaitėi, III-ją – P. Vaitkevičiui ir L. Kašėtaitei.

1962 m. balandžio mėn. Leningrado A. Ždanovo vardo universiteto studentų mokslinėje konferencijoje II k. stud. J. Trinkūnas skaitė pranešimą „Rusų-lietuvių algoritmas mašininiam vertimui“. Tuo pat metu Tartu universitete skaitė pranešimą IV k. stud. P. Vaitkevičius „Lietuvių kalbos perteklius“.

1962 m. balandžio 19–20 d.d. vyko universiteto profesorių ir dėstytojų mokslinė konferencija.

Kalbos mokslų sekcijoje buvo perskaityti šie pranešimai: „Iš prūsų etimologijos“ (doc. V. Mažiulis), „Apie lietuvių kalbos veiksmažodžių veikslus“ (asp. A. Paulauskienė), „Sakinių prijungimas ir sujungimas“ (asp. A. Piročkinas), „Rusų literatūrinės tarties palyginimas su lietuvių tartimi“ (vyr. dėst. T. Plakunova), „Baltarusių tekstai arabiškomis raidėmis, jų šifravimas“ (filol. m. kand. A. Antonovičius), „Senovės baltarusių juridinė leksika 1588 m. Lietuvos statute“ (doc. M. Zakarjan), „Morfologinių ir sintaksinių faktorių vaidmuo senosios prancūzų kalbos vardažodžio sistemos raidoje“ (vyr. dėst. D. Čebelis), „Daiktavardžio reikšmės kitimas viduramžių vokiečių aukštaičių kalbos predikatyve“ (vyr. dėst. V. Balaišis).

1962 m. gegužės 7 d. VVU Istorijos ir filologijos fakulteto Mokslinėje taryboje LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto jaunesnysis mokslinis bendradarbis Vidugiris Aloyzas, Juozo s., apgynė filologijos mokslų kandidato laipsnio disertaciją „Zietelos lietuvių tarmė“. Mokslinis vadovas – LTSR MA akademikas filol. m. dr. prof. B. Larinas. Oficialieji oponentai: LTSR MA akademikas prof. J. Balčikonis ir doc. filol. m. kand. Vl. Grinaveckis.

A. Vidugirio darbe „Zietelos lietuvių tarmė“ plačiai ir išsamiai aprašyta viena tolimiausių į pietus nuo Lietuvos TSR esančių izoliuotų lietuvių kalbos salų (Baltarusijos TSR Grodno sritis). Disertacijoje aprašoma tarmės fonetika ir morfologija. Be įžangos dar yra išvados, tekstai ir eilė vietų vardų. Darbas turi 517 mašinosraščio puslapių. Disertacijos tema yra paskelbta straipsnių².

Zietelos tarmę tyrinėjo eilė kalbininkų, kaip E. Volteris, J. Rozvadovskis, K. Būga, R. Aruma, E. Frenkelis, Ch. Stangas, J. Otremskis, J. Balčikonis ir kt.

Aprašomoji tarmė yra išsaugojusi daug senesnių kalbos faktų, negu rašytiniai lietuvių kalbos paminklai. Autorius panaudojo viską, kas buvo surinkta, nuodugniai patikrinęs ir palyginęs su savo surinkta medžiaga. Disertacijoje tarmės faktai lyginami ne tik su kitomis lietuvių tarmėmis ir literatūrine kalba, bet ir su baltarusių, o atskirais atvejais ir su rusų, lenkų, prūsų ir latvių kalbų faktais.

Jau nuo seno kalbininkai mano, kad Zietelos tarmė turi bendrybių su prūsų (arba jotvingių) kalba. A. Vidugiris taip pat iškėlė šiuos bendrumus. Prūsų kalbos ypatybėms priklauso: 1) afrikatų *tj*, *d* nebuvimas žodžio gale, 2) diftongų kaita *ei* ir *ie*. Prūsų kalba išlaikė diftongą *ei*, o Zieteloje jie jau pasikeitę: *sviekata*, *sviekas* ir kt. Zietelos tarmėje gausu ir baltarusių kalbos ypatybių: 1) priebalsių *r*, *š*, *ž* kietinimas, 2) priebalsio *h* prieš balsius pridėjimas, 3) priebalsio *g* vertimas *h* ir kt.

Disertacija turi didelę vertę visai baltistikai, o ypač sprendžiant jotvingių problemą, nustatant lietuvių ir slavų kalbų ryšius.

* * *

1962 m. gegužės 10 d. LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto jaunesnioji mokslinė bendradarbiė Kėzytė Sofija, Juozo d., apgynė disertaciją tema „Žodžių reikšmių nustatymas ir išdėstymas“ Lietuvių kalbos žodyne“. Oficialieji oponentai: LTSR MA akademikas filol. m. dr. prof. B. Larinas ir doc. J. Pikčilingis.

Taryba gavo Latvijos TSR MA Kalbos ir literatūros instituto bendradarbio Konstantino Karulio, Latvijos TSR Rygos universiteto prof. P. Dale ir Baltarusijos TSR MA Jakubo Kolaso vardo Kalbotyros instituto leksikologijos ir leksikografijos sektoriaus teigiamus atsiliepimus.

Disertacijoje S. Kėzytė apibendrina ir teoriškai pagrindžia savo ilgametį akademinio Lietuvių kalbos žodyno redagavimo patyrimą. Disertacijos tema yra paskelbtas straipsnis³.

² Lietuvių kalbotyros klausimai, t. II, Vilnius, 1959; Lietuvių kalbotyros klausimai, t. III, Vilnius, 1960; LTSR MA Darbai, S A, t. 2, 1961.

³ Žr. Lietuvių kalbotyros klausimai, t. IV, Vilnius, 1961; V Lietuvių kalbos žodyno tome (1959) paskelbti S. Kėzytės sudaryti straipsniai nuo žodžio *karpiena* iki žodžio *karšvaikė* (307–329 psl.), nuo žodžio *keina* iki žodžio *keliaruožis* (490–510 psl.) ir nuo žodžio *keršlaunis* iki žodžio *kietavynis* (625–761 psl.).

Disertacijoje keliamos trys svarbiausios problemos: 1) Žodžio reikšmių nustatymas, 2) Perkeltinės žodžio reikšmės, 3) Žodžių reikšmių išdėstymas.

Pirmiausia kuo giliau išanalizuojama semantinė žodžio sandara. Toliau nagrinėjama perkeltinė žodžio reikšmė – jos vieta semantinėje žodžio struktūroje ir pateikimas žodyno straipsnyje. Čia keliami kriterijai, kuriais reiktų vadovautis, skiriant perkeltinį vartojimą nuo perkeltinės reikšmės ir pan. Pagrindinis klausimas, keliamas trečiojoje dalyje, yra daugiareikšmio žodžio reikšmių eilės ir tarpusavio ryšio nustatymas ir jų išdėstymas.

Autorė neapsiriboja tik teoriniais leksikologijos ir leksikografijos klausimais, bet ir kritiškai vertina kai kuriuos „Lietuvių kalbos žodyno“ ligšiolinio redagavimo principus, teisingai kritikuoja kai kurių žodžių reikšmių nustatymus, prieginių būdvardžių pateikimo žodyno straipsnyje principus, frazeologiniame žodžių junginyje esančių atskirų žodžių reikšmių charakteristikas ir kt. Ypatingo dėmesio nusipelnę konstruktyvūs autorės siūlymai, kurie gali būti labai pravartūs tolesniame mūsų leksikografų darbe.

Labai teigiamas S. Kėzytės darbo bruožas – jo turiningumas, minčių dėstymo nuoseklumas, aiškus stilius.

1962 m. gegužės 10 d. LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto jaunesnysis mokslinis bendradarbis Morkūnas Kazys, Felikso s., apgynė filologijos mokslų kandidato laipsnio disertaciją tema „Rytų aukštaičių pietinė tarmė“. Darbo vadovas – LTSR MA akademikas prof. J. Balčikonis. Oficialieji oponentai: LTSR MA akademikas filol. m. dr. prof. B. Larinas ir doc. filol. m. kand. Z. Zinkevičius.

Taryba gavo Latvijos TSR MA Kalbos ir literatūros instituto mokslinės bendradarbės M. Graudinos teigiamą atsiliepimą.

Disertantas aprašo iki šiol beveik netyrinėtą, turinčią sudėtingą fonetinę sistemą aukštaičių rytiečių tarmės dalį (Ukmergės raj. pietinė dalis ir Širvintų raj. vakarinė dalis).

Disertacijos tema yra paskelbta straipsnių⁴.

K. Morkūno darbas – tai ne vien kalbos faktų aprašymas. Kai kurios darbo vietos, pvz., priebalsio / depalatalizacija, vietininkų formų kilmės ir jų raidos patikslinimas, remiantis lyginamąja kaimyninių tarmių medžiaga, teikia daug naujos mokslinės medžiagos lietuvių kalbos istorijai. Disertacijoje patikslinama riba tarp rytų ir vidurio aukštaičių, sąlyginio kirčio atitraukimo izoglosė ir kt. Darbe kartais nukrypstama į neiškištą aiškinimą istoriniu požiūriu. „Tokie nukrypimai, – pasakė oficialusis oponentas Z. Zinkevičius, – puikūs kalbos istorijos etiudai, kurie nėra kiek nekenkia disertacijos vieningumui“.

Disertacijoje kritiškai vertinamos ankstesnių aprašomos tarmės tyrinėtojų nuomonės.

Nors darbe pateikiama gausi fonetikos ir morfologijos sistema, tačiau autorius per mažai panagrinėjo tarmės jungtukus ir prielinksnius.

⁴ Žr. LTSR MA Darbai, S A, t. 2 (7), 1959; Lietuvių kalbotyros klausimai, t. III, Vilnius, 1960.

1962 m. birželio 12 d. Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto lietuvių kalbos katedros vyr. dėst. Bernadišienė Petronėlė, Jurgio d., apgynė filologijos mokslų kandidato laipsnio disertaciją tema „Sangražinių veiksmažodžių reikšmė ir vartoseną dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje“. Darbo vadovas – filol. m. kand. K. Ulvydas. Oficialieji oponentai: prof. M. Račkauskas ir doc. filol. m. kand. A. Laigonaitė.

P. Bernadišienė nagrinėjo labai svarbią dabartinės lietuvių kalbos problemą – sangražinių veiksmažodžių reikšmes ir vartojimą.

Teoriniu požiūriu disertacija vertinga todėl, kad iki šiol nebuvo išnagrinėta lietuvių kalbos sangražinių veiksmažodžių esmė, neatskleistas jų santykis su nesangražiniais veiksmažodžiais; praktiniu požiūriu todėl, kad, rengiant lietuvių kalbos gramatiką, šis darbas bus pagrindas sangražinių veiksmažodžių skyriui, be to, padės išaiškinti praktinę sangražinių veiksmažodžių vartoseną.

Pagrindiniai disertacijos uždaviniai: 1) išaiškinti dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos sangražinių veiksmažodžių reikšmes ir jų atspalvius, 2) išryškinti sangražinių ir nesangražinių veiksmažodžių santykius su kitais žodžiais bei jų formomis, 4) atskleisti jų valdymo dėsnius ir polinkius, 5) peržiūrėti svarbesnius junginius.

Įvade disertantė duoda išsamią lietuvių kalbos sangražinių veiksmažodžių tyrinėjimo apžvalgą, kurioje chronologine tvarka supažindina skaitytoją su visų lingvistų teikiamomis žiniomis apie sangražinius veiksmažodžius, pradedant nuo Kleino (1653 m.) ir baigiant Endzelynu (1957 m.).

Disertacijoje pateikiama gausi ir įvairi medžiaga, surinkta iš grožinės literatūros, tautosakos, žodynų, tarmių ir senųjų raštų.

Sangražinių veiksmažodžių reikšmės ir vartosenos nagrinėjimą disertantė suskirsto į vienuolika skyrių, kurių kiekvienas – tai išsami, labai apgalvota atskiros reikšmės sangražinių veiksmažodžių studija, rodanti nemenką lingvistinį autorės išprusimą ir atskleidžianti ne tik pačius subtiliausius tos reikšmės sangražinių veiksmažodžių semantinius atspalvius, bet ir tų veiksmažodžių santykius su kitais žodžiais ir atitinkamais nesangražiniais veiksmažodžiais.

Paskutiniame disertacijos skyriuje nagrinėjami tie sangražiniai lietuvių kalbos veiksmažodžiai, kurie neturi nesangražinių atitikmenų.

Šiokių tokių trūkumų darbe yra. Pavyzdžiui, disertacijoje neišaiškintos priežastys, dėl kurių lietuvių kalbos sangražinių veiksmažodžių daryboje įsigalėjo trečiojo įvardžių asmens enklitikas *si*, o kiti du sangražinės reikšmės enklitikai (*mi*, *ti*) išnyko. Autorė išleido iš akių tą faktą, kad enklitikas *si* lietuvių kalboje, kaip ir kitose baltų kalbose, galėjo būti vartojamas su visais trimis asmenimis.

Pagrindinės disertacijos mintys yra išdėstytos straipsniuose⁶.

* * *

1962 m. birželio 4–16 d.d. vyko LTSR Aukštųjų mokyklų studentų mokslinių darbų apžiūra, kuriai buvo pristatyta iš Istorijos ir filologijos fakulteto SMD kalbinių būrelių 24 darbai.

⁶ Žr. Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto Mokslo darbai, t. III, Vilnius, 1957; t. VIII Vilnius, 1959; LTSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Kalbotyra, t. IV, 1962.

Lietuvos TSR MT Valstybinio Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo komiteto buvo apdovanoti šie studentai:

I. Pirmojo laipsnio diplomu ir premija:

H. Aramavičius „Stiliaus klaidos Panevėžio V vidurinės mokyklos X klasėse ir jų taisymas“, A. Girdenis „Tirkšlių (žemaičių dounininkų) tarmės fonetika“, A. Pupkis „Dabartinės lietuvių kalbos priebalsinių fonemų ir jų derinių pozicijos ir koreliatyviosios priebalsinių fonemų eilės“, D. Skurkaitė „Imperatyvo formų istorija tarmėse“, E. Strazdaitė „Ignalinos apylinkių vietovardžiai“;

II. Antrojo laipsnio diplomu:

A. Rosinas „Gimininių įvardžių linksniavimas lietuvių kalbos tarmėse“;

III. Trečiojo laipsnio diplomu:

L. Kašėtaitė „Iš „teismo“ ir „teisėjo“ pavadinimų istorijos“, Z. Kolesova „Semantiniai veiksmažodinių-vardažodinių aprašomųjų posakių ir vienažodinių veiksmažodžių santykiai dabartinėje rusų kalboje“, A. Rybelis „Liemėnės ir švarko“ pavadinimų geografija ir etimologija“, G. Varnaitė „Pirmasis lietuvių kalbos sinonimų žodynas“;

IV. Pagyrimo raštu:

A. Dičpetris „Sudurtiniai prieveiksmai dabartinėje anglų kalboje“, J. Kilius „Syntaktisch-stilistische Eigenheiten in H. Kleist's Novelle „Michael Kohlhaas“, R. Navickaitė „Prancūzų kalbos daiktavardžio neapibrėžtumo kategorijos perteikimas lietuvių kalba“.

Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto Garbės raštais buvo pažymėti šių apžiūros dalyvių darbai: I. Tydaitė „E. M. Remarko „Im Westen nichts Neues“ dialogų kalba ir stilius“, D. Kuodytė „Beasmeniai sakiniai dabartinėje prancūzų kalboje“, D. Sadzevičiūtė „K. Mansfield „The Doll's House“ ir D. Lessing „No Wjitchcraft for Sale“ adaptacija vidurinės mokyklos X klasei“.

1962 m. lapkričio 27 d. LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos sektoriaus iniciatyva įvyko išplėstinis pasitarimas, skirtas Lietuvių kalbos gramatikos rengimo darbui apsvarstyti.

Pasitarimo metu buvo nuodugnai išnagrinėta ir apsvarstyta: V. Ambrazo ir N. Sližienės „Sintaksės prospektas“, P. Bernadišienės „Sangražiniai veiksmažodžiai“, I. Jašinskaitės „Tranzityviniai ir intransityviniai veiksmažodžiai“, Z. Dumašiūtės „Įterpiniai“.

Diskusijose dalyvavo ir pateikė rimtų pasiūlymų ne tik patys instituto darbuotojai, bet ir Universiteto bei Pedagoginio instituto lietuvių kalbos katedrų nariai.

1962 m. lapkričio 29 d. VVU Istorijos ir filologijos fakulteto Mokslinėje taryboje LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto jaunesnioji mokslinė bendradarbė Jonaitytė Aldona, Petro d., apgynė filologijos mokslų kandidato laipsnio disertaciją tema „Šakynos tarmė“. Darbo vadovas – LTSR MA akademikas prof. J. Balčikonis. Oficialieji oponentai: prof. M. Račkauskas ir doc. filol. m. kand. Z. Zinkevičius.

Taryba gavo Latvijos TSR MA Kalbos ir literatūros instituto mokslinės bendradarbės filol. m. kand. D. Zemzarės teigiamą atsiliepimą.

A. Jonaitytės disertacija – didelis darbas (509 mašinarščio puslapiai), kuriame labai nuosekliai ir sistemingai aprašyta tarmės fonetika ir morfologija, duotas platus įvadas, tarmės žemėlapis, pluoštas tekstų. Disertacijoje aprašoma šiaurės vakarų aukštaičių tarmių šiaurinė dalis, iš vakarų prigludusi prie žemaičių, iš rytų – prie vidurio aukštaičių, iš šiaurės – prie latvių kalbos ploto. Disertacijos tema yra paskelbta straipsnių⁶.

Aprašomoji tarmė yra tarp žemaičių ir aukštaičių, todėl per jos plotą eina daugelis izoglosų. Daugelio šių izoglosų tikslų išdėstymą nustatė A. Jonaitytė. Paminėtina laužtinės priegaidės *ē, ā > ie, uo*, vietininkų, kaip *ākie, lō.vie*, įvardžių *māsa, jūsa* (mūsų, jūsų), dviejų sangrąžos dalelyčių toje pačioje formoje (*susitarēs – susitariasi*) vartojimas ir kt. rytinių ribų nustatymas.

A. Jonaitytė pirmoji iškėlė ir aprašė iki šiol niekam nežinomą Skaistgirio apylinkių vad. šlekių šnektą, kurios įdomios konsonantizmo ypatybės (*s, z* tarimas vietoje *š, ž*) negali nedominti kiekvieno kalbos istoriko.

Daugelį tarmės ypatybių disertantė lygina su literatūrinės kalbos, gretimų tarmių ir latvių kalbos atitikmenimis, pažymi tarmės skolinius iš latvių, iš slavų ir vokiečių kalbų.

Nors darbas susideda iš fonetikos ir morfologijos dalių, bet jame paliesta nemaža ir leksikos, frazeologijos, sintaksės dalykų. Plačiai aprašytas prievieksmių, prielinksnių, jungtukų, dalelyčių, išiktukų ir jaustukų vartojimas sakinyje.

Oficialusis oponentas prof. M. Račkauskas nurodė, kad yra trūkumų darbo metode, pvz., fonetikos dalyje balsiai aprašomi atsietai vienas nuo kito, o iš tikrųjų daugelis jų turi bendrus dėsnius.

1962 m. lapkričio 29 d. VVU Lietuvių kalbos katedros vyr. dėst. Žukauskaitė Julija, Kazio d., apgynė filologijos mokslų kandidato laipsnio disertaciją tema „Prijungiamųjų jungtukų vartojimas literatūrinėje lietuvių kalboje“. Darbo vadovas – filol. m. kand. K. Ulvydas. Oficialieji oponentai: LTSR MA akademikas RTFSR nusipelnęs mokslo veikėjas filol. m. dr. prof. B. Larinas, prof. B. Pranskus ir filol. m. kand. V. Ambrasas.

J. Žukauskaitės disertacija – pirmas išsamus darbas, kuriame, remiantis labai gausia medžiaga, surinkta iš grožinės, mokslinės literatūros ir publicistikos, nuodugniai išnagrinėtas prijungiamųjų jungtukų vartojimas literatūrinėje lietuvių kalboje.

Disertacija susideda iš įvado ir septynių didelių skyrių. Lietuvių literatūrinėje kalboje autorė išskiria šias prijungiamųjų jungtukų grupes: aiškinamuosius-santykinius, laiko, palyginamuosius, priežasties, sąlygos, nuolaidos ir patikslinamuosius jungtukus. Sakinių su prijungiamaisiais jungtukais analizė pasižymi dideliu detalumu; autorė iškelia ne tik jų pagrindines reikšmes, bet parodo ir įvairius tų reikšmių atspalvius, priklausančius nuo sakinio struktūros bei leksinės išraiškos. J. Žukauskaitė nepasitenkina tik įvairių jungtukų vartojimo konstatavimu, kur reikia,

⁶ Žr. Lietuvių kalbotyros klausimai, t. II, Vilnius, 1959; t. III, 1960; LTSR MA Darbai, S A, t. I (8), 1960.

drašiai peržengia nusistovėjusios, jau tradicine virtusios sintaksinės sakinių klasiifikacijos ribas ir, nesistengdama visų turimų kalbos faktų susprasti į kokias nors schemas, iškelia naujus lietuvių kalbos sakinių prijungimo būdus. Autorė neišleidžia iš akių ir kalbos praktikos: analizuodama atskirų prijungiamųjų jungtukų vartojimą, ji pasako savo nuomonę ir dėl vieno ar kito jungtuko vartosenos atvejo tinkamumo literatūrinei kalbai. Tai disertaciją padaro reikšmingą ne tik teoriniu, bet ir praktiniu atžvilgiu.

Kadangi disertacijos apimtis labai didelė (489 psl.), oficialieji oponentai nurodė, kad pasitaiko trūkumų ir netikslumų. Įvade nepakankamai išnagrinėta prijungiamųjų lietuvių kalbos jungtukų struktūra. Ne visai išryškintas dvigubų ir sudėtinių jungtukų skirtumas. Autorė, stengdamasi atskirti jungtuką nuo kitų kalbos dalių, vartoja jungtuko ir jungiamojo žodžio terminus, juos dažnai priešpastatydamą. Tai neteisinga. Jungtukas yra morfologinė kategorija, o jungiamasis žodis – sintaksinė. Sintaksiniu požiūriu ir jungtukas yra jungiamasis žodis.

Tačiau, nežiūrint pasitaikančių apibrėžimų ar nagrinėjimo neaiškumų, J. Žukauskaitės disertacija yra tikrai vertingas indėlis į lietuvių kalbos mokslą.

Pagrindinės disertacijos mintys yra išdėstytos straipsniuose⁷.

E. EIDUKAITIENĖ

1962 m. gegužės mėn. 22–24 d.d. vyko Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto dėstytojų ataskaitinė mokslinė konferencija. Lietuvių kalbos sekcijoje (sekcijos vadovas B. Kalinauskas) buvo perskaityti ir apsvarstyti šie pranešimai: „Frazologiniai junginiai su eufonijos elementais Žemaitės raštuose“ – vyr. dėst. B. Kalinauskas, „Būdo santykius reiškiantys veiksmažodžių junginiai su įnagininku“ – vyr. dėst. A. Rasimavičius, „Žemaičių tarmių fonetinės bendrybės su latvių kalba ir jos tarmėmis“ – filol. m. kand. doc. V. Grinaveckis.

Rusų kalbos ir literatūros sekcijoje buvo apsvarstytas filol. m. kand. doc. E. Fuks pranešimas „Naujovės dėstant rusų kalbą nacionalinėje vidurinėje ir aukštojoje mokykloje“.

Užsienio kalbų sekcijoje perskaityti šie pranešimai: „Daiktavardžio kategorija dabartinėje anglų kalboje“ – filol. m. kand. T. Rotomskienė, „Netiesioginė žodžių tvarka lietuvių ir anglų kalbose“ – vyr. dėst. G. Dirraitė, „Prancūzų-lietuvių kalbų žodyno sudarymo principai“ – vyr. dėst. M. Katilienė, „Kai kurie sintaksinių ryšių reiškimo būdai prancūzų kalboje“ – vyr. dėst. S. Kadžiulytė, „Veiksmažodžių su prefiksu „mit“ derinimas“ – vyr. dėst. L. Levitienė, „Apie sąmoningumo vaidmenį užsienio kalbų dėstyme“ – M. Chvasas, „Artikuliacijos suvokimo problema“ – vyr. dėst. V. Mačkus.

VVPI Lietuvių kalbos katedra apsvarstė MA bendradarbių disertacijas: A. Vidugirio „Zietelos lietuvių tarmė“ (recenzantai doc. E. Mikalauskaitė, vyr. dėst. K. Kuzavinis, vyr. dėst. A. Rasimavičius), K. Morkūno „Rytų aukštaičių pietinė tarmė“ (recenzantai doc. E. Mikalauskaitė, vyr. dėst. K. Kuzavinis), S. Kėzytės

⁷ Kai kurie lietuvių kalbos gramatikos klausimai. Straipsnių rinkinys, Vilnius, 1957; VVU Mokslo darbai, t. XXX, Kalbotyra, t. II, 1960; Dabartinė lietuvių kalba: Straipsnių rinkinys, Vilnius, 1961; LTSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Kalbotyra, t. III. 1961.

„Žodžių reikšmių nustatymas ir išdėstymas „Lietuvių kalbos žodyne“ (kolektyvinis atsiliepimas, parengtas vyr. dėst. V. Drotvino ir vyr. dėst. B. Kalinausko).

1962 m. balandžio 10–14 d.d. Vilniaus Valstybiniame pedagoginiame institute vyko studentų mokslinės draugijos XVII konferencija. Lietuvių kalbos sekcijoje (sekcijos vadovas vyr. dėst. K. Kuzavinis) buvo perskaityti ir apsvarstyti šie darbai: „Tarptautinių žodžių priesagos ir formantai lietuvių kalboje“ – IV k. stud. V. Tumosa (mokslinis vadovas vyr. dėst. K. Kuzavinis), „Būdvardžių su priesaga *-inis* vartojimas T. Tilvyčio poezijoje“ – III k. stud. V. Budnikaitė (mokslinis vadovas doc. P. Bernadišienė), „Beasmeniai sakiniai lietuvių kalboje“ – IV k. stud. I. Raugalaitė (mokslinis vadovas vyr. dėst. B. Kalinauskas), „Prielinksnio konstrukcijos su galininku“ – IV k. stud. V. Lazdauskas (mokslinis vadovas vyr. dėst. B. Kalinauskas), „Kai kurios Pāgardės tarmės fonetikos ypatybės“ – III k. stud. L. Videikaitė (mokslinis vadovas vyr. dėst. A. Rasimavičius), „Kai kurios Pamatlindžių tarmės fonetikos ypatybės“ – III k. stud. L. Minkutė (mokslinis vadovas vyr. dėst. A. Rasimavičius).

Rusų kalbos sekcijoje buvo perskaityti ir apsvarstyti šie pranešimai: „Jonavos rajono Dumsių apylinkės tarmės leksika“ – IV k. stud. N. Bareišaitė (mokslinis vadovas vyr. dėst. J. Jovaišienė), „Leksinis darbas rusų kalbos pamokose lietuvių mokykloje“ – V k. stud. E. Sabaliauskaitė (mokslinis vadovas filol. m. kand. doc. E. Fuks).

SMD lietuvių kalbos sekcijos vertėjų grupė, vadovaujama vyr. dėst. V. Drotvino, išvertė M. J. Matusevič veikalą „Bendrosios fonetikos įvadas“ (Введение в общую фонетику, Москва, 1959), vyr. dėst. K. Kuzavinio vadovaujami studentai SMD nariai išvertė iš latvių kalbos J. Endzelyno veikalą „Baltų filologijos įvadas“ („Ievads baltu filologijā“, Rīgā, 1945).

Nemaža VVPI studentų mokslinių darbų buvo pateikta respublikinei studentų mokslinių darbų apžiūrai, vykusiai 1962 m. balandžio mėn. Iš pateiktųjų darbų keletas buvo pažymėti: J. Glinskio darbas „Stiliaus ugdymas dėstant sudėtinį sakinį aštuntoje klasėje“ ir B. Grakauskaitės darbas „Reikalų raštų mokymas aštuonmetėje mokykloje“ buvo įvertinti LTSR Ministrų Tarybos Valstybinio aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo komiteto II laipsnio diplomais.

P. KATINAITĖ